

REFERENCES

1. Andreeva T. V. Semejnaja psihologija : [ucheb. posobie] / T.V. Andreeva – SPb. : Rech', 2005. – 244 p.
2. Gulina M. A. Psihologija social'noj raboty / M. A. Gulina. – SPB. : SPbGUT, 2000. – 276 p.
3. Men'shutin V. P. Pomoshh' molodoj sem'e : [zametki psihologa] / V. P. Men'shutin. – M. : Mysl', 1987. – 203 p.
4. Olifirovich N. I. Psihologija semejnyh krizisov / N. I. Olifirovich, T. A. Zinkevich-Kuzemkina, T. F. Velenta. – SPb. : Rech', 2006. – 360 p.
5. Psihologija semejnyh otnoshenij s osnovami semejnego konsul'tirovanija : [ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij / pod red. E. G. Siljaevoj]. – [2-e izd., stereotip]. – M. : Izdatel'skij centr "Akademija", 2004. – 192 p.
6. Rukovodstvo po ocenke i mezhdisciplinarnomu vedeniju sluchaja dlja okazanja pomoshhi detjam i sem'jam, nahodjashhimsja v social'no opasnom polozhenii ili v trudnoj zhiznennoj situacii / [pod red. L. V. Smykalo]. – SPb. : «Vrachi detjam», «Jevrichajld», 2008. – 120 p.
7. Social'ni sluzhbi – rodini : Rozvitok novih pidhodiv v Ukrayini, (perevidannja) / [za red. I. M. Grigi, T. V. Semiginoj]. – K. : KMA, 2003. – 128 p.
8. Trubavina I. M. Konsul'tuvannja sim'yi : [naukovo-metodichni materialij] / I. M. Trubavina. – Chastina I. – K. : DCSSM, 2003. – 88 p.
9. Shnejder L. B. Psihologija semejnyh otnoshenij : kurs lekcij / L. B. Shnejder. – M. : Aprel'-Press, JeKSMO-Press, 2000. – 512 p.

УДК 378.041(091)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

Овсяннікова В.В., к. психол.н., доцент

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна

victoriya.ovsyannikova@list.ru

У статті виділяються й теоретично обґрунтовуються педагогічні умови саморозвитку особистості студента в освітньому просторі педагогічного коледжу. Подається аналіз поняття «умова» як суттєвого компоненту педагогічного комплексу. Виходячи із структурних компонентів процесу саморозвитку автор виділяє педагогічні умови саморозвитку студента в освітньому просторі педагогічного коледжу. Як перша педагогічна умова саморозвитку особистості студента в освітньому просторі педагогічного коледжу розглядається організація освітнього процесу з вираженою орієнтацією на професію вчителя як цінність. Наголошується, що психологічним механізмом орієнтації студентів на професію як цінність є інтеріоризація соціально значущих цінностей, а педагогічним забезпеченням даного процесу виступає ціннісна взаємодія «викладач - студент» в освітньому просторі педагогічного коледжу. Як друга педагогічна умова саморозвитку студента в освітньому просторі педагогічного коледжу визначається інтеграція освітніх технологій саморозвитку особистості студента. На думку автора, найбільш ефективними є особистісно-орієнтована, діалогова та проблемна технології освіти студентів. Третьою умовою саморозвитку особистості студента в освітньому просторі педагогічного коледжу виділяється актуалізація рефлексивності особистості студента педагогічного коледжу. Однією з підстав актуалізації рефлексії є взаємодія суб'єктів освітнього процесу в педагогічному коледжі.

Ключові слова: умова, ціннісна взаємодія, інтеграція, рефлексія.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ САМОРАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОЛЛЕДЖА

Овсянникова В.В.

Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина

victoriya.ovsyannikova@list.ru

В статье выделяются и теоретически обосновываются педагогические условия саморазвития личности студента в образовательном пространстве педагогического колледжа. Представляется анализ понятия «условие» как существенного компонента педагогического комплекса. Исходя из структурных компонентов процесса саморазвития, автор выделяет педагогические условия саморазвития студента в образовательном пространстве педагогического колледжа. В качестве первого педагогического условия саморазвития личности студента в образовательном пространстве педагогического колледжа рассматривается организация образовательного процесса с выраженной ориентацией на профессию учителя как ценность. Отмечается, что психологическим механизмом ориентации студентов на профессию как ценность является интериоризация социально значимых ценностей, а педагогическим обеспечением данного процесса выступает ценностное взаимодействие «преподаватель - студент» в образовательном пространстве педагогического колледжа. В качестве второго педагогического условия саморазвития студента в образовательном пространстве педагогического колледжа определяется интеграция образовательных технологий саморазвития личности студента. По мнению автора, наиболее эффективными являются личностно-ориентированная, диалоговая и проблемная технологии образования студентов. В качестве третьего условия саморазвития личности студента в образовательном пространстве педагогического колледжа выделяется актуализация рефлексивности личности студента педагогического колледжа. Основанием для актуализации рефлексии является взаимодействие субъектов образовательного процесса в педагогическом колледже.

Ключевые слова: условие, ценностное взаимодействие, интеграция, рефлексия.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF SELF-IDENTITY STUDENT AT THE EDUCATIONAL SPACE OF THE PEDAGOGICAL COLLEGE

Ovsannikova V.V.

Zaporozhzhya national university, Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine

victoriya.ovsyannikova@list.ru

The article is highlighted and theoretically grounded pedagogical conditions of self-identity in the educational environment of the student of the teaching college. There is provided analysis of the concept of "condition" as an essential component of the educational sector. Proceeding at the structural components of the process of self-identity author identifies pedagogical conditions of self-teaching at the educational environment of the college. As the first conditions of self-identity student at the educational space of pedagogical college is considered the organization of the educational process with a strong focus on the teaching profession as a value. It is noted that the psychological mechanism targeting students for the profession as a value is significant internalization of social values, and pedagogical support this process are values interaction "teacher - student" in the educational space of the pedagogical college. As a second condition of self-identity student at the educational space of the pedagogical college is the integration of educational technology, which is determined self-identity of the student. The author claims that the most effective student-oriented is the interactive and challenging technologies of educated students. As the third condition of self-identity student at the educational space of the pedagogical college is the released update reflectivity individual personally of the student. One of the reasons of the actualization of reflection is the interaction between persons at the educational space of the pedagogical college.

Key words: requirements, value interoperability, integration, reflection

Розвиток світового співтовариства в останні десятиліття все більш явно ставить у центр системи освіти пріоритет людської особистості. Логіка цього розвитку загострила потребу в тонкому дотику до особистості, виникла необхідність повернутися до неї обличчям, допомогти в становленні її суб'єктності, що визначає життєвий шлях людини, і пробудженні бажання й інтересу до самовизначення, самореалізації, саморефлексії, до оволодіння культурою спілкування, поведінки, що і буде забезпечувати в кінцевому підсумку гармонійний розвиток особистості.

У цих умовах ключовою фігурою стає вчитель як носій загальнолюдських цінностей, як творець творчої особистості. Складність і неоднозначність змін, що відбуваються в нашому суспільстві, ставлять вчителя перед необхідністю ціннісного самовизначення, вимагають від нього реалізації демократичних і гуманістичних принципів у педагогічній діяльності, що обумовлює серйозні зміни в системі підготовки вчителя.

У зв'язку з цим одним з головних напрямків змін у системі підготовки студента є вирішення завдання максимального розкриття і розвитку індивідуально-своєрідного творчого потенціалу кожної особистості, її суб'єктних якостей.

Динамізм соціальних перетворень визначає важливість пошуку стратегічної лінії підготовки фахівця в педагогічних освітніх установах. Незважаючи на істотні інновації у сфері змісту і технологій навчання, сучасні педагогічні освітні установи не забезпечують того рівня особистісної та професійної готовності вчителя до творчості, прийняття нестандартних рішень, співпраці з учнями, який би відповідав процесу оновлення цільових, змістових і процесуальних аспектів освіти, що стрімко розвивається.

На практиці психолого-педагогічна підготовка студента не ведеться на суб'єктному рівні. Навчання як і раніше направлене на формування професійно значущих якостей студента без урахування структури його індивідуальних особливостей. Отримуючи в процесі навчання в професійному освітньому закладі певну суму знань, умінь і навиків, студенти виявляються нездібними їх співвіднести з індивідуальними особливостями своєї особистості, не знаходять застосування своєму творчому потенціалу, не усвідомлюють свою позицію в рамках вибраної педагогічної діяльності, не володіють засобами і способами розвитку своїх потенційних можливостей. Ця ситуація може бути вирішена, якщо процес професійно-педагогічної підготовки вчителя включатиме механізм його саморозвитку.

У вітчизняній і зарубіжній психолого-педагогічній науці значного поширення набули концепції розвитку і саморозвитку особистості (Л. Виготський, С. Рубінштейн, М. Савчина, А. Адлер, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.). Чинники і умови саморозвитку особистості досліджені в наукових працях В.І. Андрєєва, О.П. Колісник, В.І. Слободчикова. Питання загальної професійної підготовки студентів педагогічних освітніх закладів вивчали І. Бех, І. Зязюн, Н. Кузьміна, В. Сластенін, М. Ярмаченко.

Психолого-педагогічні дослідження, що відображають процес формування професійно значущих якостей особистості, розкривають особливості підготовки вчителя з погляду особистісного розвитку (І. Бех, Л. Захарова, О. Киричук, Г. Терещук, А. Фурман).

Мета статті – виділити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови саморозвитку особистості студента в освітньому просторі педагогічного коледжу.

Саме поняття «умова» трактується в науці по різному. Умова – це філософська категорія, в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує. У великому тлумачному словнику сучасної української мови категорія «умова» характеризується як «необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяють чомусь» [1, с. 1295].

У педагогічній літературі «умова» часто розглядається як суттєвий компонент педагогічного комплексу, що включає в себе зміст, методи (прийоми) і організаційні форми навчання і виховання, а отже, орієнтованого на взаємини з внутрішнім світом учня [2, с. 166]. Подібний підхід дозволяє не входити в протиріччя з іншими інтерпретаціями поняття «умова» в педагогіці.

Так, А.В. Семенова вбачає в умовах змістову характеристику компонентів, що конструюють педагогічну систему. Як компоненти виділені зміст, організаційні форми, засоби навчання і характер взаємин між учителем та учнями [3, с. 218].

Ми розглядаємо «умову» з точки зору відношення предмета до оточуючих його явищ, без яких він існувати не може. Сам предмет виступає як щось обумовлене, а умова – як відносно зовнішнє предмету, багатоманітність об'єктивного світу. Умова складає те середовище, обстановку, в якій останні виникають, існують і розвиваються. Впливаючи на явища і процеси, умови самі піддаються їх впливу.

Повний набір необхідних умов, з якого не можна виключити жодного компонента, не порушивши обумовленості, і до якого не можна додати нічого, що не було б зайвим з точки зору обумовлення цього явища, називають «необхідними і достатніми».

Відповідно, ведучи мову про педагогічні умови, ми будемо розуміти під необхідними ті, які обумовлюють педагогічне явище, під необхідними і достатніми ті, без яких педагогічна мета не може бути досягнута.

Узагальнюючи вищевикладене, можна сказати, що педагогічні умови виступають як діючі елементи системи, що лежать в основі педагогічного процесу; елементи, що забезпечують досягнення конкретної мети. Під педагогічними умовами ми розуміємо організацію навчально-пізнавальної діяльності, спрямовану на саморозвиток особистості студента.

Виходячи зі структурних компонентів процесу саморозвитку, виділимо такі педагогічні умови саморозвитку студента в освітньому просторі педагогічного коледжу: 1) організація освітнього процесу з вираженою орієнтацією на професію вчителя; 2) інтеграція освітніх технологій саморозвитку особистості студента; 3) актуалізація рефлексивності особистості студента педагогічного коледжу.

Як першу педагогічну умову саморозвитку особистості студента в освітньому просторі педагогічного коледжу ми розглядаємо організацію освітнього процесу з вираженою орієнтацією на професію вчителя як цінність.

Орієнтація в прямому сенсі – це вміння розібратися в навколишньому оточенні; у переносному – напрям наукової, громадської та іншої діяльності в певний бік. Педагогічний сенс терміна «орієнтація» походить від багатозначного його змісту в мові і має принаймні два аспекти, що позначають процес і результат.

Орієнтація як результат визначається вільним володінням широким колом знань і вмінь у певній галузі. Передбачає те, що набутий людиною рівень знань і освоєні нею способи пізнання і діяльності є лише своєрідним базисом, фундаментом постійного пошуку, розвитку, поглиблення існуючих уявлень і вмінь. У цьому значенні орієнтація має такі характеристики, як широта, гнучкість, ерудиція, а також прагнення до пізнання нового. Орієнтація в цьому випадку припускає наявність емоційного стану впевненості у правильності обраного напрямку думки, дії.

Орієнтація як процес – це проектування дії від задуму до результату: точний, правильний вибір мети, засобів її досягнення, оцінка дії у порівнянні з планами і життєвими цілями. Орієнтація – необхідний компонент будь-якої сфери життєдіяльності: праці, пізнання, мистецтва, спілкування [4, с. 23].

Філософи стверджують, що наукова необхідність у категорії «цінність» виникає тоді, коли постає питання про особистість та матеріальну і духовну сфери, що її оточують, а ширше – про співвідношення діяльності суб'єкта (особистість, група, клас, нація) в тих об'єктивних умовах, у яких він діє.

Марксистська філософія пов'язує цінності з реальним життям, з суспільними і особистими потребами, інтересами і цілями людей. «Цінність - предмети, явища і їх властивості, які потрібні (необхідні, корисні, приємні тощо) людям певного суспільства чи класу і окремої особистості як засоби задоволення їх потреб та інтересів, а також ідеї і спонукання як норми, мети або ідеалу». Необхідно підкреслити, що цінності не первинні, «... вони похідні від

співвідношення світу і людини, висловлюючи те, що створює людина в процесі історії, значуще для людини» [5, с. 655].

Слід чітко розрізняти цінності і оцінку. Цінністю може бути як явище зовнішнього світу (предмет, подія, вчинок), так і факт думки (ідея, образ). Цінністю є те, що ми оцінюємо, предмет оцінки. Оцінка ж - це розумовий акт, який є результатом нашого, оцінного ставлення до цього предмету. У процесі оцінки визначається цінність того чи іншого об'єкта для особистості, і цінність у такому разі - це єдність об'єктивного і суб'єктивного, форма відносин чи взаємодії між суб'єктом і об'єктом, тобто цінність існує об'єктивно, оцінка ж - суб'єктивний вираз цінності. Оцінка є засобом усвідомлення значущості речей для діяльності людини, задоволення її потреб.

Цінність передбачає особливе ставлення до об'єкта, відмінне від пізнавального, - ціннісне ставлення. Поняття «ціннісне ставлення» відображає єдність потреби чи потреби суб'єкта і властивостей об'єкта. Воно характеризує зв'язок зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного і суб'єктивного і фіксує спрямованість людини на об'єкти - цінності. За їх допомогою особистість реалізує свої ціннісні відносини, об'єктивує свої потреби.

Система цінностей суспільства обумовлює процес становлення ціннісних орієнтацій студентів, проектується в їх свідомість і поведінку, створюючи певну шкалу цінностей.

Утвердження гуманістичних принципів світобачення передбачає орієнтацію особистості на соціально значущі цінності, спільні для людства, які умовно можуть бути представлені декількома базисними групами. Першу групу соціально значущих загальнолюдських цінностей можна визначити так: людина - цінність. Гуманістичні цінності визначають моральні орієнтири особистості, їх ставлення до людей і самого себе. Центральною ланкою цієї групи цінностей виступає зразок, приклад життя людини, на який прагне бути схожим юнацтво - ідеал. Друга група цінностей визначає ставлення до світу і є естетичними цінностями. Третю групу цінностей складають цінності пізнавального характеру. Освіта як цінність визначає ставлення молоді до найважливішого аспекту нашого життя - безперервної освіти, яка необхідна кожному в епоху бурхливого розвитку науково-технічної інформації. Четверта група цінностей об'єднана розумінням, внутрішнім прийняттям праці як цінності. У цінностях цього порядку відображені радість праці, улюблена професія, можливість і необхідність трудитися з повною віддачею сил. П'ята група цінностей - Вітчизна як цінність. Ключовими поняттями, ядром цієї групи є Вітчизна, мир, свобода, інтернаціоналізм, цінності групи - історія, культура, національна свідомість, традиції.

Становлення особистісного в людині передбачає засвоєння системи загальнолюдських цінностей. Щоб цінність спонукала до активної діяльності, до самовиховання і розвитку особистості, мало домогтися того, щоб людина її чітко усвідомлювала. Цінність набуває спонукальну силу мотиву діяльності тоді, коли вона інтеріоризована особистістю, подає необхідний момент внутрішнього існування, коли людина може чітко формулювати мету своєї діяльності, бачити її сенс, знаходити ефективні засоби їхньої реалізації, правильного своєчасного контролю, оцінки і коригування своїх дій.

Процес орієнтації покликаний перетворити ситуативні відношення студентів до навколишньої дійсності в стійку систему ціннісних орієнтацій, які визначають загальну лінію життєдіяльності людини.

У загальному вигляді процес орієнтації може бути представлений як життєвий простір, що розширюється, у якому особистість будує, набуває певну «траєкторію свого руху» згідно з орієнтирами цінностей зовнішнього світу і цінностей самопізнання, самооцінки, саморозвитку.

Процес орієнтації, вважає А.В. Кір'якова, передбачає наявність трьох взаємопов'язаних фаз, що забезпечують розвиток. Фаза присвоєння особистістю цінностей суспільства в міру свого функціонування продукує ціннісне ставлення - ціннісні орієнтації та ієрархічну систему

ціннісних орієнтацій. Фаза перетворення, базуючись на визначених особистістю цінностях, забезпечує перетворення образу «Я», що розвивається у взаємодії «Я-реальне» «Я-ідеальне» - «життєвий ідеал». Фаза перетворення є центральним компонентом орієнтації. Фаза прогнозу - завершальна, забезпечує формування життєвої перспективи особистості як критерію орієнтації [4, с. 26].

Механізмом, що забезпечує присвоєння особистістю цінностей суспільства, є інтеріоризація. Під інтеріоризацією Л.С. Виготський розумів соціалізацію, формування соціальних структур когнітивних процесів, свідомості дитини загалом. Інтеріоризація відбувається шляхом присвоєння психікою структур зовнішньої діяльності при активності особистості, що розвивається, її самовисуванні, саморозвитку [6].

Психологічний механізм інтеріоризації дозволяє зрозуміти динаміку духовних потреб особистості та її саморозвиток. Діяльність, здійснювана особою за певних умов, створює нові об'єкти, які викликають нову потребу. Відібраний об'єкт переходить у потребу, тобто спрацьовує процес інтеріоризації. Результатом цього процесу є формування ціннісних орієнтацій особистості.

Можна виділити два способи організації освітнього процесу як цілеспрямованого процесу інтеріоризації загальнолюдських цінностей. Перший полягає в тому, що умови, які стихійно склалися і спеціально організовані, вибірково актуалізують окремі ситуативні спонукання, які при систематичній активності поступово усталюються і переходять в більш стійкі мотиваційні утворення. Такий спосіб організації процесу інтеріоризації загальнолюдських цінностей ґрунтується на природному посиленні тих мотивів, які за своїм змістом виступають як вихідний момент (наприклад, інтерес до читання). Це передбачає стимулювання діяльності переважно зміною зовнішніх умов освітнього процесу.

Другий спосіб організації освітнього процесу з метою інтеріоризації загальнолюдських цінностей полягає в засвоєнні студентом спонукань, цілей, ідеалів, що пред'являються йому в «готовому вигляді», які за задумом педагога повинні у нього сформуватися і які сам студент повинен поступово перетворити із зовні сприйманих у внутрішньо прийняті і реально діючі. У цьому випадку потрібне пояснення сенсу мотивів, що формуються, їх співвідношення з іншими. Це полегшує студенту внутрішню смислову роботу і позбавляє від стихійного пошуку, пов'язаного нерідко з безліччю помилок. Цей спосіб спирається на змістовно-смислову переробку діючої системи мотивів. Він припускає її стимулювання зміною внутрішньо-особистісного «середовища» через свідомо-вольову роботу з переосмислення свого ставлення до дійсності.

Повноцінна організація освітнього процесу з метою інтеріоризації загальнолюдських цінностей вимагає використання і першого і другого способів. Це пов'язано з тим, що обидва вони мають і переваги і недоліки. Недостатність першого способу полягає в тому, що, навіть організовуючи освіту відповідно до тих чи інших психолого-педагогічних умов, не можна бути впевненими, що сформуються саме необхідні за змістом спонукання. Ось чому його слід доповнити другим способом, згідно з яким до вихованців висуваються вимоги, норми поведінки та ідеали, що мають соціальну значущість, пояснюються їх сенс і необхідність. У той же час недостатність другого способу пов'язана з можливістю суто формального засвоєння необхідних мотивів.

Слід зазначити, що інтеріоризація загальнолюдських цінностей у свідомості студента відбувається при здійсненні ціннісної взаємодії викладач - студент.

Ціннісна взаємодія передбачає: обмін цінностями як особистий обмін у вільному спілкуванні і діяльності; цілеспрямоване залучення студентів до цінностей суспільства; прогнозування ціннісних орієнтацій на перспективу, минуле – теперішнє – майбутнє; сходження викладача до цінностей студентства через діагностику, через інтуїтивне і теоретичне освоєння основних закономірностей, індивідуальних інтересів і прагнень студентів.

Ціннісна взаємодія з боку педагога – це оволодіння багатством загальнолюдської культури і вміння транслювати цінності в життєдіяльність студентів, зберігаючи, збагачуючи, інтегруючи у своїй діяльності цінності студентів і суспільства – розвиток самосвідомості, прагнення до саморозвитку і творчості, до освоєння педагогічних інновацій та педагогічної аксіології.

Отже, психологічним механізмом орієнтації студентів на професію як цінність є інтеріоризація соціально значущих цінностей, а педагогічним забезпеченням цього процесу виступає ціннісна взаємодія «викладач - студент» в освітньому просторі педагогічного коледжу.

Як другу педагогічну умову саморозвитку студента в освітньому просторі педагогічного коледжу ми розглядаємо інтеграцію освітніх технологій саморозвитку особистості студента.

Інтеграція – процес або дія, що має своїм результатом об'єднання в ціле будь-яких частин, елементів, відновлення єдності.

Технологія - це: 1) сукупність знань про способи діяльності, методи здійснення діяльності; 2) сукупність операцій, здійснюваних певним чином і у визначеній послідовності, з яких складається процес [7, с. 166].

Педагогічна технологія – це комплекс, який складається із запланованих результатів, засобів оцінки для корекції та вибору методів, прийомів навчання, оптимальних для певної ситуації; набору моделей навчання. Як зазначає С.У. Гончаренко, «...технологія навчання – це в загальному розумінні системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань з урахуванням людських і технічних ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти» [8, с. 331].

Термін «технологія» став затверджуватися, коли увага педагогів і дослідників звернулася до особливостей педагогічного впливу на школярів. Вплив здійснюється як момент розкриття, демонстрації, передачі особистісного ціннісного ставлення педагога до чого чи до кого б то не було. Від того, наскільки йому вдається «виразити себе в змісті й формі», залежить відповідна реакція вихованця, який внутрішньо переживає це відношення (співпереживання до людини, відчуття радості за успіх іншого).

Н.Є. Щуркова розкриває педагогічну технологію як суму і систему науково обґрунтованих прийомів і методів педагогічного виховного впливу на людину або групу людей. Вплив здійснюється в процесі організації різноманітних видів діяльності і спілкування з метою формування в учнів ставлення до світу. Педагогічний вплив не допускає маніпулювання свідомістю і відносинами вихованця. Він передбачає надання вихованцеві можливості самостійно робити вибір, стаючи суб'єктом власного життя [9]. Виходячи з цього, І.В. Малафійк поняття «педагогічна технологія» трактує як наукове обґрунтування вибору операційного впливу педагога на дитину в контексті взаємодії дитини зі світом з метою формування у неї відношення до цього світу, впливу, що гармонійно поєднує свободу особистісного прояву і соціокультурну норму [10, с. 327].

Ці визначення «технології» передбачають дії педагога щодо активізації учнів, озброєння їх способами здійснення діяльності, оскільки лише через інтенсивну взаємодію зі світом відбувається розвиток особистості; відмова від прийняття відповідальності на себе (викладачів) і надання їм можливості самостійно приймати рішення.

Слід зазначити, що аналітичне осмислення існуючих педагогічних технологій показує; кожна з них - це якісно новий тип організації процесу освіти, має ряд позитивних сторін. Проте жодна, взята окремо, не вирішує в достатній мірі проблеми ефективного включення студента в діяльність з оволодіння досвідом професійно-педагогічної діяльності на основі суб'єктивізації (присвоєння) та об'єктивізації (створення) педагогічних цінностей. Це можна пояснити, у першу чергу, багатоаспектністю і динамічністю самої дидактичної системи і

вхідних компонентів. Слід також зауважити, що сьогодні в школах, педагогічних коледжах, університетах та інших навчальних закладах використовуються різні види педагогічних технологій: особистісно-орієнтовані, модульні, тренінгові, розвиваючі, структурно-логічні та ін.

На нашу думку найбільш ефективними є такі технології освіти студентів: особистісно-орієнтована, діалогова та проблемна.

Сутність концепції особистісно-орієнтованого навчання полягає у створенні умов для переходу студента від функціонально-когнітивної до особистісної регуляції навчальної діяльності, тобто від функціональної підготовки виконання соціальних ролей – до цілісно-особистісного розвитку учнів. Останнє передбачає включення учня в систему таких завдань і ситуацій суб'єкт-суб'єктного спілкування, завдяки яким актуалізуються особистісні функції суб'єкта навчальної діяльності, тобто студент опиняється перед необхідністю і можливістю визначити зміст своєї навчальної діяльності, співвідніши її цілі з ціннісно-мотиваційною сферою: зробити вибір змісту, форми і рівня освоєння досліджуваного предмета, реалізувати свої творчі наміри і тощо.

Послідовність рівнів засвоєння, осмислення досліджуваного предмета ми бачимо так: 1) рівень предметного знання, який відповідає засвоєнню об'єктно-змістовних характеристик досліджуваного предмета; 2) рівень практико-технологічний, на якому розкривається перша і найбільш доступна ціннісна властивість предмета – його матеріально-практична цінність; 3) рівень світоглядного осмислення, коли цінністю предмета постає вже саме знання як джерело нових уявлень про світобудову і засіб збагачення особистості; 4) рівень комунікативно-діалогічного сприйняття досліджуваного об'єкта, коли ціннісні властивості здобуває не тільки знання, але і сам процес пізнання; ця творча ситуація породжує потребу в іншому, інакшомислячому партнері; пізнавальна діяльність набуває форму колективного творчого пошуку; 5) рефлексивний рівень, на якому пізнання переходить у самопізнання, стає відкриттям у собі нових творчих сил і можливостей.

Особистісна спрямованість у конструюванні змісту освіти призводить до природної зміни наших уявлень про його процесуально-технологічний аспект. Новизна полягає, насамперед, в умовності граней між змістом і процесом, оскільки процесуальні прояви особистості (вибір цінностей, сенсотворчість, діалог та ін.) надзвичайно змістовні, тобто виступають певною мірою як самоціль навчального процесу.

Актуалізація особистісно-орієнтованого навчання здійснюється у процесі створення особливих ситуацій, які забезпечують самореалізацію, самопрояв, сенсотворчу діяльність особистості і, як наслідок цього, суб'єктоване присвоєння змісту освіти. В основі технології створення особистісно-орієнтованих ситуацій у навчанні лежать два принципових моменти: 1) трансформація предметного змісту навчання в соціально-комунікативну, діалогову форму; 2) створення умов для суб'єктивізації (тобто засвоєння в рамках власного особистісного сенсу) цієї галузі змісту освіти.

У зв'язку з цим, для самореалізації особистості студентів в освітньому просторі педагогічного коледжу величезне значення набуває діалогова технологія. Діалогові технології засновані на діалоговому мисленні у взаємодіючих дидактичних системах «суб'єкт-суб'єктного» рівня: «студент - викладач», «студент - студент» і тощо.

Діалогізація педагогічного процесу забезпечується встановленням педагогічно доцільних взаємин викладача і студентів; відбором та застосуванням методів навчання, що стимулюють особистісні позиції учасників взаємодії; регулюванням процесу взаємодії засобами пізнання і самопізнання, організації й самоорганізації, контролю і самоконтролю.

Виходячи з вищевикладеного, ми вважаємо, що процес розвитку і саморозвитку особистості студента педагогічного коледжу найбільш ефективно може здійснюватися під час діалогу, що передбачає якісно інші, на відміну від традиційних, структури взаємодії викладача і

студентів. Враховуючи, що діалог може бути реалізований тільки за наявності різних смислових позицій учасників взаємодії щодо деякого об'єкта, він передбачає створення проблемних ситуацій в освітньому процесі. У зв'язку з цим, для нашого дослідження важливою є технологія проблемного навчання.

Проблемне навчання – це тип розвиваючого навчання, у якому поєднуються систематична самостійна пошукова діяльність учнів із засвоєнням ними готових висновків науки, а система методів побудована з урахуванням визначення мети й принципу проблемності; процес взаємодії викладання і навчання орієнтований на формування світогляду учнів, їх пізнавальної самостійності, стійких мотивів навчання і розумових здібностей в ході засвоєння ними наукових понять і способів діяльності, детермінованого системою проблемних ситуацій.

Сутність проблемного навчання І.Я. Лернер вбачає в тому, що «учень під керівництвом вчителя бере участь у вирішенні нових для нього пізнавальних і практичних проблем в певній системі, яка відповідає освітньо-виховним цілям вітчизняної школи» [11, с. 74].

На основі аналізу змісту освіти І.Я. Лернер виклав концепцію методів, побудованих з урахуванням сутності проблемного підходу в навчанні. Він розділив пояснювально-ілюстративний метод на два самостійних методи і замінив метод «проблемне навчання» на «проблемний виклад». Проблемне навчання забезпечує високий інтелектуальний розвиток учнів і тим самим перетворює процес засвоєння змісту освіти, роблячи його творчим. Ефективність проблемного навчання може бути досягнута, якщо воно будується на системі проблемних ситуацій.

Проблемна ситуація в навчальному процесі створюється постановкою перед студентами навчально-пізнавального завдання, що вимагає для свого вирішення мобілізації особистих знань, приведення в стан підвищеної активності розумових здібностей. Вона вирішується студентами самостійно або за допомогою викладача. Головна функція проблемної ситуації полягає в тому, щоб забезпечити найбільш глибоке оволодіння навчальним матеріалом в умовах підвищеної складності, залучення дієвих сил студентів у стан діяльності. Цей метод знайомить студентів з основами діалектичного мислення, з протиріччям як об'єктивним явищем, органічно властивим усім досліджуваним предметам. У структуру проблемної ситуації включаються: постановка завдання у формі питань, гіпотез, незавершених тверджень, завдання щодо обґрунтування теоретичних положень концепцій, складання схем, графіків досліджуваних явищ, виявлення протиріч та вишукування способів їх розв'язання.

Навчальне значення проблемної ситуації проявляється в міцному творчому засвоєнні і вільному відтворенні знань учнями. Розвиваючий ефект виявляється в здатності студентів розуміти протиріччя, висловлювати гіпотези, давати обґрунтування, передбачати результат, знаходити рішення. Одночасно у студентів виховується прагнення до наполегливого подолання труднощів.

У проблемній ситуації проявляються знання студентів, їх винахідливість, кмітливість, найважливіші риси характеру, пізнавальна активність або пасивність. Усе це дозволяє педагогу ефективно коригувати організацію навчальної діяльності студентів.

Проблемна ситуація приймається людиною, якщо проблема, що міститься в ній, для цієї людини значуща. У зв'язку з цим вона впливає на мотиваційно-ціннісну сферу людини і в кінцевому підсумку визначає траєкторію її розвитку і саморозвитку.

З вищесказаного видно, що орієнтаційно-особистісна, діалогова технологія та технологія проблемного навчання визначають форму, метод і зміст освітнього процесу, спрямованого на розвиток і саморозвиток особистості студента педагогічного коледжу.

Як третю умову саморозвитку особистості студента в освітньому просторі педагогічного коледжу ми розглядаємо актуалізацію рефлексивності особистості студента педагогічного коледжу.

Рефлексія – процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів. Вона виступає у формі усвідомлення діючим суб'єктом - особою або спільністю того, як вони насправді сприймаються і оцінюються іншими індивідами або спільнотами. Рефлексія – це не просто знання або розуміння суб'єктом самого себе, а й з'ясування того, як інші знають і розуміють того, що «рефлексує», його особистісні риси [12].

У складному процесі рефлексії подано, як мінімум, шість позицій, що характеризують взаємне відображення суб'єктів: сам суб'єкт, яким він є насправді; суб'єкт, яким він бачить самого себе; суб'єкт, яким він бачиться іншому, і ті самі три позиції, але з боку іншого суб'єкта.

А.О. Бизяєва визначає рефлексію як найважливіший фактор розвитку високого професіоналізму, що проявляється у здатності суб'єкта до постійного особистісного та професійного самовдосконалення та творчого зростання на основі психологічних механізмів самоаналізу та саморегуляції. Автор підкреслює значимість рефлексії для сфери «людина - людина», для педагогічної діяльності в силу її дослідницького, регламентованого характеру. Вказує, що процес гуманізації, яка пронизує діяльність сучасних освітніх установ, вимагає підвищеної рефлексії свідомості в пізнанні людиною самої себе і підвищеного почуття відповідальності за іншу людину.

Визначення двох типів рефлексій знаходимо в дослідженні В.А. Кривошеєва, присвяченому діяльності вчителів-початківців. При аналізі індивідуальної розумової діяльності педагогів було виявлено зв'язок двох типів рефлексій і зроблено висновок про те, що саме зв'язок, а не наявність у педагога окремих видів рефлексій, визначає успішність професійної діяльності. В.А. Кривошеєв дає таке визначення: «Рефлексія – механізм опосередкованої самосвідомості, активного особистісного переосмислення своєї індивідуальної свідомості, за допомогою якого забезпечується самовдосконалення особистості і успішність її діяльності та спілкування» [13].

Враховуючи викладені точки зору, ми розглядаємо актуалізацію рефлексивності студента як умову саморозвитку його особистості в освітньому просторі педагогічного коледжу.

Однією з підстав актуалізації рефлексії є взаємодія суб'єктів освітнього процесу в педагогічному коледжі.

Рефлексія в освітньому просторі педагогічного коледжу проявляється в таких ситуаціях:

- у ситуації практичної взаємодії викладачів і студентів в адекватному розумінні один одного;
- у процесі проектування освітньої діяльності студента з урахуванням вже досконалої діяльності та його індивідуальних психологічних особливостей;
- при залученні студента у вирішення рефлексивних завдань, схема розгортання яких відповідає роботі студента в системах «Я та інші» - «Я - інше Я»;- «Я-концепція» в трьох часових рамках - минуле, теперішнє, майбутнє;
- при цілеспрямованому створенні в педагогічному процесі ситуацій, які вимагають аналізу та оцінки, доказовості, обґрунтованості своєї позиції, що вимагає постійного професійно-ціннісного вибору;
- у процесі самоаналізу, самооцінки студентом власної діяльності та самого себе як суб'єкта: який я як вчитель, які мої особисті якості, чи правильно я дію в ситуації з позиції моїх загальних принципів і т.д. Подібні питання характеризують рефлексивне ставлення студента до себе як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності.

Рефлексивність студента, що актуалізується, дозволяє йому самовизначитись всередині власного уявлення про себе, знайти нові особистісні смисли у своїй професії. Знайдений заново особистісний сенс дає перспективу для внутрішніх змін, саморозвитку особистості студента, відкриває шлях для професійного зростання.

В актуалізації рефлексивності студента беруть участь: спрямованість його особистості, наповненість його образу «Я» (особистісного і професійного), ставлення до обраної професії. При цьому вирішальне значення в оцінці професійної позиції студента має представленість у ній моральної домінанти, яка відповідає соціальному змісту педагогічної професії і при цьому максимально збігається з уявленням особистості про цілі майбутньої професійної діяльності. Актуалізована рефлексивність особистості студента дозволяє йому стати «інструментом» власного розвитку і саморозвитку.

Отже, аналіз наукової літератури дозволив визначити і теоретично обґрунтувати такі педагогічні умови саморозвитку особистості студента в освітньому просторі педагогічного коледжу: організація освітнього процесу з вираженою орієнтацією на професію вчителя, інтеграція освітніх технологій саморозвитку особистості студента та актуалізація рефлексивності особистості студента коледжу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ уклад. В. Бусел. – К. : Ірпін'я : ВТФ Перун, 2005. – 1728 с.
2. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : посібник / Н.Є. Мойсеюк. – К. : Наукова думка, 2007. – 656 с.
3. Словник-довідник з професійної педагогіки / [ред.-упоряд. А.В. Семенова]. – Одеса : Пальміра, 2006. – 272 с.
4. Кирьякова А.В. Ценности как социальная доминанта ориентации / А.В. Кирьякова // Ученые записки Оренбургского государственного университета. – Оренбург : ОГУ, 2002. – Вып. 1. – С. 18-33.
5. Філософський енциклопедичний словник / [голов. ред. В.І. Шинкарук]. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
6. Выготский Л.С. Собрание сочинений: в 6 т. / Л.С. Выготский. – М. : Педагогика, 1984. – Т. 4: Детская психология – 1984. – 432 с.
7. Романчиков В.І. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / В.І. Романчиков. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 254 с.
8. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
9. Щуркова Н.Е. Педагогическая технология : учеб. пособ. / Н.Е. Щуркова. – М. : Педагогическое общество России, 2002. – 224 с.
10. Малафійк І.В. Дидактика: навч. посібник / І.В. Малафійк. – К. : Кондор, 2009. – 406 с.
11. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 186 с.
12. Орбан-Лембрик Л.Б. Соціальна психологія: навч. посіб. / Л.Б. Орбан-Лембрик; ред. К.С. Мусієнко. – К. : Академвидав, 2005. – 448 с.
13. Суходубова Г.Д. Саморозуміння і рефлексія як діяльність самопізнання / Г.Д. Суходубова // Філософія : конспект лекцій. – К., 2012. – С. 116-124.

REFERENCES

1. Velikij tлумachnij slovník suchasnoyi ukrayins'koyi movi / uklad. V. Busel. – K. : Irpin' : VTF Perun, 2005. – 1728 p.

2. Mojsejuk N.E. Pedagogika: posibnik / N.E. Mojsejuk. – K. : Naukova dumka, 2007. – 656 p.
3. Slovník-dovidník z profesijnoyi pedagogiki / [red.-uporjad. A.V. Semenova]. – Odesa : Pal'mira, 2006. – 272 p.
4. Kir'jakova A.V. Cennosti kak social'naja dominanta orientacii / A.V. Kir'jakova // Uchenye zapiski Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta. – Orenburg: OGU, 2002. – Vyp. 1. – P. 18-33.
5. Filososf'skij enciklopedichnij slovník / [golov. red. V.I. Shinkaruk]. – K. : Abris, 2002. – 742 p.
6. Vygotskij L.S. Sobranie sochinenij: v 6 t. / L.S. Vygotskij. – M. : Pedagogika, 1984. – T. 4: Detskaja psihologija – 1984. – 432 p.
7. Romanchikov V.I. Osnovi naukovih doslidzhen': navch. posib. / V.I. Romanchikov. – K. : Centr uchbovoyi literaturi, 2007. – 254 p.
8. Goncharenko S.U. Ukrayins'kij pedagogichnij slovník / S.U. Goncharenko. – K. : Libid', 1997. – 374 p.
9. Shhurkova N.E. Pedagogicheskaja tehnologija: ucheb. posob. / N.E. Shhurkova. – M. : Pedagogicheskoe obshhestvo Rossii, 2002. – 224 p.
10. Malafiyik I.V. Didaktika: navch. posibnik / I.V. Malafiyik. – K. : Kondor, 2009. – 406 p.
11. Lerner I.Ja. Didakticheskie osnovy metodov obuchenija / I.Ja. Lerner. – M. : Pedagogika, 1981. – 186 p.
12. Orban-Lembrik L.B. Social'na psihologija: navch. posib. / L.B. Orban-Lembrik; red. K.S. Musienko. – K. : Akademvidav, 2005. – 448 p.
13. Suhodubova G.D. Samorozuminnja i refleksija jak dij'al'nist' samopiznannja / G.D. Suhodubova // Filosofija: konspekt lekcij. – K. , 2012. – P. 116-124.

УДК 37.013.42:371.84(075.8)

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНО-НОРМАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ТВОРЧИХ НЕФОРМАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

Петровська К.В., к. пед. н., ст. викладач

Бердянський державний педагогічний університет, вул.Шмідта, 4, м.Бердянськ, Україна

ekpetrovskaya@rambler.ru

У статті розглядається питання перевірки ефективності розробленої соціально-педагогічної моделі формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді в творчих неформальних об'єднаннях. Подано динаміку розвитку показників кожного з компонентів суспільно-нормативної поведінки у трьох експериментальних групах. Встановлено, що формування суспільно-нормативної поведінки сприяє активізації процесу особистісного становлення молодих людей, чия поведінка відповідає суспільним вимогам, загальноприйнятим нормам і принципам, характеризується оптимальною рівновагою між ціннісними орієнтаціями індивіда і групи та правилами і вимогами навколишнього середовища.

Ключові слова: соціально-педагогічна модель, суспільно-нормативна поведінка, учнівська молодь, творчі неформальні об'єднання, формування.